

Sinterklaas en het verdwenen kruid

Lesbrief 2019-2020

Een spannend programma voor de groepen 1 t/m 4

In de molens: De Bleeke Dood en De Huisman

MOLENS ALGEMEEN

De Zaanstreek is bekend om zijn molens.

De geschiedenis van de Zaanse industriemolens begon rond 1600. Er hebben in de afgelopen eeuwen meer dan 1100 molens gestaan in deze streek. Molens worden aangedreven door de wind. En wind is er bij ons in de Zaanstreek genoeg.

We zien nog steeds molens in de Zaanstreek, dankzij (vereniging) De Zaanse Molen die op dit moment dertien molens en een museum in bezit heeft.

Industriemolens onderscheiden zich van andere molens door de grootte. Het waren grote houten fabrieken. Ze verwerken grondstoffen tot producten.

Dit wordt o.a. gedaan door malen, stampen, pletten en zagen.

De meelmolen maalt van graan meel, de houtzaagmolen zaagt boomstammen tot planken.

Oliemolens slaan olie uit oliehoudende zaden.

GRAAN MALEN

Al sinds mensenheugenis wordt tussen twee stenen graan tot meel vermalen.

Het vermalen graan was nodig om in een aantal dagelijkse levensbehoeften te voorzien.

De windmolens werden daarom in eerste instantie ontwikkeld om graan te malen, zo ontstond de eerste windgraanmolen in Vlaanderen rond 1180. In onze streek is bekend dat er in 1325 een meelmolen in Jisp stond.

Elk dorp had zijn eigen graanmolen, die in eigendom was van de landheer.

De boeren waren verplicht om hun graan in deze molen te laten malen. De betaling aan de molenaar bestond uit een deel van het gemalen meel. Dit ging niet altijd eerlijk, er bleef wel eens iets aan de strijkstok hangen en stond de molenaar in een kwaad daglicht.

IN MEELMOLEN DE BLEEKE DOOD

In Zandijk staat de Bleeke Dood en in Wormer de Koker, twee van onze molens!

De Bleeke Dood staat al sinds 1656 in Zandijk.

IN SPECERIJENMOLEN DE HUISMAN

Aan de Zaanse Schans staat specerijenmolen de Huisman. Deze molen speelt ook een belangrijke rol in ons programma. De Huisman is gebouwd in 1786 en staat sinds 1955 op de Schans.

DOEN!

Bekijk het filmpje van vereniging de Hollandse Molen over Industriemolens:

<https://youtu.be/oAUgng78A2k>

Bekijk het filmpje van vereniging de Hollandse Molen over de werking van korenmolens:

<https://www.youtube.com/watch?v=Pg3VyuAiBZo&t=80s>

In het filmpje zien we hoe de molenaar de molen op de wind zet, hoe je met hulp van zeilen en windborden de molen meer of minder wind laat 'vangen'. De molenaar laat ook zien hoe de molen op de rem wordt gezet als er niet gemalen wordt.

Om graan te kunnen malen worden de graanzakken eerst met windkracht naar boven gehesen, naar de maalzolder. Het graan wordt gestort in een bak en komt terecht tussen twee stenen. Deze worden de looper en de ligger genoemd, deze malen het graan tot meel. Een zolder lager staat de molenaar waar hij het maalproces in de gaten kan houden. Hier wordt het meel via een koker opgevangen in een zak en gewogen. Het afschietwerk zorgt er vervolgens voor dat de zakken meel beneden komen.

VOORBEREIDING OP DE EXCURSIE

- Welke specerijen hebben we nodig voor de pepernoten?
- Wat kan je maken van meel?
- Het verhaal voorlezen Sint en het verdwenen kruid.
- Zing mee met juf Roos: Zo gaat de molen:
<https://www.youtube.com/watch?v=zy1coEWIGSw>
- Om de voorkennis van de kinderen te activeren kunnen ze een gezamenlijke woordspin maken rondom het woord 'molen'. Verdeel de klas in vier groepen. Elke groep maakt zijn eigen woordspin. Bespreek de woordspin klassikaal.

Verhaal van het verdwenen kruid.

Vooraf ontvangen de klassen het prentenboek dat bij dit project hoort en alle informatie die nodig is. In de molens spelen vier koks het verhaal en zij geven op een speelse, interactieve manier het verhaal vorm.

ACHTERGROND MOLENS

www.zaanschemolen.nl – op de website van de Zaanse Molen vindt u informatie van het Molenmuseum en de molens van de vereniging.

<https://www.molens.nl/kinderpagina> – over alles wat met de molen te maken heeft, speciaal voor kinderen. Dit is de website van de vereniging De Hollandsche Molen. Je kunt daar alle informatie vinden over molens bij jou in de buurt. Je kunt zelfs vragen stellen over dingen die je nog van molens weten wilt.

DE ZEVEN MEEST GESTELDE MOLENVRAGEN

1. Welke soorten molens zijn er?

Er zijn twee soorten molens, namelijk windmolens en watermolens. Bij windmolens worden de wieken door de wind rondgedraaid. Watermolens hebben een waterrad, dat door stromend water van een beek gaat draaien. Molens kunnen we ook indelen door te kijken naar het werk dat ze doen. De grootste groep zijn de koerenmolens die graan tot mee malen. Een tweede belangrijke groep zijn de poldermolens, die gebruikt worden voor het droogmalen van land. En dan zijn er nog houtzaagmolens, oliemolens, pelmolens en (heel bijzonder) papiermolens.

2. Hoeveel molens zijn er nog in Nederland?

In Nederland staan nog ongeveer 1100 windmolens en 100 watermolens, dat zijn in totaal 1200 molens. In de provincie Zuid-Holland staan de meeste molens en in Utrecht de minste. De meeste watermolens, molens die door een waterrad worden voortbewogen, staan in de provincie Limburg. Zo'n honderd jaar geleden waren er nog ruim 10.000 molens volop in bedrijf. Ze maalden graan, zaagden hout, sloegen olie uit zaden en maakten papier. En poldermolens hielden het waterpeil in ons lage land onder controle.

3. Waarom is Nederland hét molenland?

Nederland is het molenland bij uitstek omdat de molens door de eeuwen heen de Nederlanders geholpen hebben om droge voeten te houden. Poldermolens werden in de vijftiende eeuw in het westen en noorden van Nederland gebouwd. Ze zorgden ervoor dat het water uit de polders werd weggemalen. En molens werden ingezet om binnenmeren droog te malen (bijvoorbeeld de Schermer). De molen staat met de tulp en de klomp symbool voor ons land.

4. Hoe werkt de windmolen?

De wind laat de wieken van de molen ronddraaien. De vier wieken zitten vast aan de twee molenroeden. Dit wiekenkruis zit vast aan de bovenas van de molen. Om deze as is een wiel aangebracht, het bovenwiel, dat met de as meedraait en de beweging overbrengt op de koningsspil. Deze lange verticale spil drijft bij een korenmolen de maalstenen aan, of bij een poldermolen het scheprad of de vijzel, waardoor het water opgepompt wordt. De molenaar kan de snelheid van de molen regelen door geheel of gedeeltelijk de molenzeilen op de wieken vast te maken. De meeste wind krijgt de molen door deze 'op de wind' te zetten. Dit wordt door het kruirad gedaan en heet kruien.

5. Kunnen molens praten?

Molens kunnen boodschappen doorgeven. Vroeger had men nog geen telefoon of internet. Wel kon de molenaar berichten doorgeven. Daarvoor gebruikte hij de molenwieken. Door deze op een bepaalde manier vast te maken kon de molenaar met zijn omgeving praten.

Lange rust: Als de molen gerepareerd moet worden kan deze lange tijd niet draaien. Dan zet de molenaar de wieken in een kruis.

Korte rust: Als de molen voor korte tijd stil staat worden de wieken zo gezet dat er één roede recht naar beneden wordt gezet. De molen kan dan snel weer worden aangezet.

Rouwstand: Als de molen in rouwstand staat heeft de molenaar de 'gaande' wiek vlak na het laagste punt vastgezet. Het 'gaande' drukt het vergankelijke, de droefheid uit.

Vreugdestand: Bij deze stand wordt de onderste of 'aankomende' wiek vlak voor het laagste punt vastgezet. In het 'aankomende' zit de vreugde, de verwachting.

6. Waarom draaien de molens linksom?

Molens draaien tegen de klok in, althans als je ervoor staat. Waarom? Dat weten we niet precies. We denken dat dit iets te maken heeft met de eerste handmolens. Meel malen gebeurde vaker met de hand tussen twee kleine maalstenen.

Omdat de meeste mensen rechtshandig zijn, draaide bij deze handmolens de bovenste steen (de loper) altijd linksom.

Windmolens vinden hun oorsprong in de handmolens en daarom draaide de loper van de windmolen ook linksom. Er zijn landen waar de molens rechtsom draaien. Een goed antwoord is eigenlijk niet te vinden op deze vraag.

7. Kan je in een molen wonen?

Je kunt zeker in een molen wonen. Dit is dan meestal een poldermolen, want in zo'n molen is nog plaats voor de molenaar en zijn gezin. Op een korenmolen wordt bijna nooit gewoond omdat daar geen ruimte voor is.

ONDERZOEKEN

- Maak een collage van eindproducten gemaakt van meel.
- Op school kan met oude koffiemolens meel gemalen worden.
- Bedenk spreekwoorden die met de molens te maken hebben en zoek uit waar het vandaan komt of betekent. Een paar voorbeelden:
 - Met de billen bloot
 - Het kaf van het koren scheiden
 - Hij is in zijn wiek geschoten
 - Alles aan gort slaan

De nadruk in dit programma ligt niet op de verschijning van Sint en Piet, maar op de pepernotenproductie. En vooral ook op het plezier en de ontspanning in deze spannende tijd.

PROGRAMMA

Uitgangspunt

Kennismaken met de molens. Centraal staat het verhaal over de kok aan boord van de boot die het recept van de pepernoten is vergeten. Rondom dit thema doen we een aantal activiteiten in de Bleeke Dood en de Huisman. De groep verzamelt in meelmolen De Bleeke Dood, daar hebben twee bakkers een probleem met pepernoten die niet de juiste kleur en smaak hebben. De kinderen lossen het op. Zij hebben op school het verhaal gezien en gehoord.

De groep loopt naar molen De Huisman (ongeveer 10 minuten), dat is de specerijenmolen, waar de kaneel vandaan komt. De bakkers (Ka en Detje) in deze molen laten de kinderen kennismaken met de maalstenen, de reukpotjes, de weg van de kruiden en de wonderoven.

Draaiboek

Beneden in molen De Bleeke Dood is een bakkerijwerkplaats voor bakkers Krent en Bol. De ruimte is versierd met slingers en pakjes. Op de grond liggen dekens waar de kinderen op kunnen zitten tijdens de voorstelling. In de Huisman is een hoekje ingericht voor de wonderoven.

Werkvormen

Een deel van het programma is voorbereid op school. Het prentenboek, de power point en het filmpje hebben de leerlingen al gezien. Tijdens het programma worden alle problemen verder opgelost.

Deel 1. Ontvangst in de Bleeke Dood.

De bakkers Krent en Bol leggen uit hoe de meelmolen werkt. Krent heeft een grote bak deeg gemaakt, maar dat is niet goed. Krent en Bol maken ruzie, Krent wil allerlei dingen uit de molens zoals verf, olie en zaagsel aan zijn deeg toevoegen. Bol weet het beter, voor het kruid moeten ze naar een andere molen: Dat is De Huisman.

Deel 2. Ontvangst in de Huisman.

De bakkers Ka en Detje leiden de kinderen in groepjes rond langs de maalstenen, de scheepsroute en de reukpotten. In de wonderoven worden tenslotte met de juiste ingrediënten heerlijke pepernoten gebakken.

Tot slot

Aan het eind ontvangen de groepen: een zak pepernoten en een pak meel uit de molen, een pot speculaaskruiden en het recept voor de kruidnoten om het op school nog eens te proberen.

Evaluatie

De evaluatie in de molen vindt plaats na de rondleiding en indien gewenst op school.

- De leerlingen kunnen hun vragen aan de bakkers stellen tijdens en na afloop van de excursie. De tijd is echter beperkt, de rest van de vragen moet op school beantwoord worden
- In de klas kan de leerkracht de uitvoerende fase uitbreiden door de leerlingen een tekening of een verhaaltje over de excursie te laten maken.
- De pepernoten worden natuurlijk nog een keer gebakken in de klas, want de groep weet nu precies hoe dat moet.

De Zaanse Molen biedt educatieve programma's voor groep 1 t/m 8:

<https://zaanschemolen.nl/educatie/>